Informasjon om barnevernet på samisk:

Mánáidsuodjalus – máná buoremussii
Norggas mánáid fuolahus ja bajásgeassin lea vuosttažettiin váhnemiid ovddasvástádus. Muhto muhtumin sáhttet váhnemat dárbbašit veahki áimmahuššat mánáset. Váhnemat soitet dárbbašit veahki oanehat dahje guhkit áigodahkii go alddiset lea váttes eallindilli. Sii eai dáidde okto nagodit áimmahuššat máná ja addit oadjebasvuođa man dárbbaša. Dalle lea mánáidsuodjalusas ovddasvástádus veahkehit.

"Mii hálešteimmet ahte berrešeimmet váldit oktavuođa mánáidsuodjalusain, muhto dovddaimet iežamet ráđeheapmen".

Dákkár cealkámušaid gullat mii muhtumin. Eadnin dahje áhččin dáiddát don ballat váldimis oktavuođa mánáidsuodjalusain. Fuolkin, kránnján, oahpaheaddjin dahje sullasaššan dáiddát don eahpidit ja balat seaguheames ieža áššái, ja balat persovnnalaš unohisvuođas jus dieđihat mánáidsuodjalussii. Boađusin lea ahte olu mánát ja váhnemat eai oačču dan veahki ja doarjaga man dárbbašit, ja masa sis lea vuoigatvuohta lága mielde.

Jus eahpidat, de berret váldit oktavuođa mánáidsuodjalusain. Mánáidsuodjalus galgá vuosttažettiin veahkehit ruovttus vai mánná ja váhnemat sáhttet ain eallit ovttas. Olu fuolahusa badjelasas váldimiid sáhtášii garvit jus váhnemat ieža dahje earát válddášit oktavuođa mánáidsuodjalusain árat.

Dát gihpa muitala oanehačča t mii mánáidsuodjalus lea, ja maid dat dahká máná buoremussii.

Mii mánáidsuodjalus lea?
Mánáidsuodjalus galgá leat dáhkádussan vai buot mánáide ja nuoraide sihkkarasto fuolahus, oadjebasvuohta ja ovdánanvejolašvuođat. Mánáidsuodjalusa ovddasvástádusa ja bargguid gávdnat mii mánáidsuodjaluslágas (1992' suoidnemánu 17.b. láhka nr. 100). Gieldda mánáidsuodjalanbálvalusas dat lea ovddasvástádus mánáidsuodjalussii.

Mánáidsuodjalusa erenoamáš bargun lea áimmahuššat rašimus mánáid. Dat galgá suddjet mánáid fuolahisvuođas ja eastadit ahte mánát gillájit fysalaš ja psykalaš vahágiid. Jus mánáidsuodjalus diehtevassii oažžu dakkár dili birra, de lea dat lága bokte geatnegahtton iskat mo mánás lea, ja álggahit doaibmabijuid dárbbu mielde. Lága mielde lea mánáidsuodjalanbálvalusas geatnegasvuohta iskat dieđu jođáneamos lági mielde, ja jus dárbu, čađahit dárkilat guorahallama maŋimustá 3 mánu siste. Jus lea dárbu álggahit doaibmabijuid, de galgá dát dahkkot maŋimustá 6 mánu maŋŋá guorahallama. Sivas go láhkaaddit oidnet dan nu dehálažžan ahte mánát ožžot veahki áiggil, de sáhttá gielda sáhkohallat jus áigemeriid ii doala.

Mánáidsuodjalusa barggus lea sihke doarjja ja goziheapmi. Dat galgá addit veahki ja doarjaga vai ruoktu máhtášii hálddašit iežas bajásgeassinovddasvástádusa, muhto dat lea maiddái geatnegahtton seaguhit iežas jus dát ii ávkkut.

Mánáidsuodjalusas lea váldoovddasvástádus mánáide geat gillájit vahágiid. Dat ii

mearkkaš ahte mánáidsuodjalus galgá leat okto bargguin. Eará almmolaš etáhtain ja fágaolbmuin lea maiddái ovddasvástádus dasa ahte mánát ja bearrašat geat dárbbašit dan, ožžot veahki. Maiddái priváhta olbmuin lea ovddasvástádus. Ii leat juridihkalaš ovddasvástádus, muhto moralalaš ovddasvástádus mii mis buohkain lea iežamet lagamuccaide, erenoamážit mánáide.

Dieđihit áššiid mánáidsuodjalussii

Olu mánáidsuodjalusáššit álget dainna ahte váhnemat ieža váldet oktavuođa. Muhto mánáidsuodjalanbálvalus oažžu maiddái olu oktavuođaváldimiid almmolaš bargiin, kránnjáin, bearrašiin ja earáin geat fuolastuvvet máná dihtii. Buot dieđut árvvoštallojuvvojit, ja jus ležžet ákkat, de guorahallojuvvojit dat dárkilat. Gustovaš bearrašii dieđihuvvo ahte mánáidsuodjalanbálvalus bargá áššiin, ja vejolaccat geahccala oažžut áigái ovttasbarggu.

Priváhta olbmot sáhttet dieđihit áššiid mánáidsuodjalussii namaheapmen. Dat mearkkaša ahte sii dieđihit mánáidsuodjalussii ahte fuolastuvvet máná dihtii, muhto háliidit iežaset identitehta bissut čiegusin gustovaš bearrašii. Mánáidsuodjalusa bealis lea sávahahtti ahte olbmot muitalit namas. Vaikke vel olbmot háliidit leat namaheapmen, de lea mánáidsuodjalus geatnegahtton guorahallat ášši dábálaš láhkai. Mánáidsuodjalus sáhttá addit anonymitehta, muhto ii sáhte olbmuid luvvet vihtangeatnegasvuođas go ášši galgá gieđahallat fylkkalávdegottis dahje dikkis. Dalle ferte almmuhit gii lea dieđihan ášši.

Almmolaš eiseválddit ja bargit ovdamearkka dihtii skuvllas, mánáidgárddis ja PP-bálvalusas lea iešheanalaš geatnegasvuohta geahccalit njulget dili jus mánás lea lossat. Jus almmolaš eiseválddit vihkkot ahte mánná gillá duođalaš fuolahisvuođa dahje illásteami, de sii leat geatnegahtton dieđihit ášši viidásit mánáidsuodjalussii. Almmolaš bargit eai sáhte gáibidit anonymitehta.

Lága mielde leat maiddái olbmot ja ásahusat fitnolaš jávohisvuođageaskkuin geatnegahtton dieđihit mánáidsuodjalussii dakkár áššiin. Dát gusto ovdamearkka dihtii doaktáriidda, psykologaide, dearvvašvuođadivššáriidda, jortamovrraide jna.

Váttisvuođat leat dávjá stuorrát go ášši dieđihuvvo mánáidsuodjalussii. Bargun lea áinnas eastadit máná vahágiid stuorrumis. Eanaš áššiin livccii danne ovdamunnin jus mánáidsuodjalusain válddášii oktavuođa árat.

Mo bargá mánáidsuodjalus?

Go mánáidsuodjalus oažžu dieđu vuođuštuvvon fuolahisvuođavárohusas, de lea geatnegahtton guorahallat ášši buoremus lági mielde. Álggos váldet oktavuođa suinna gii dieđihii oažžut buoret dieđuid dasa mii lea oktavuođaváldima sivvan. Lea go juoga maid dieđiheaddji ieš lea vásihan, vai lea go gullan juoidá earáin? Leat go konkrehta dárkumat, vai lea go dieđihan árvvoštallama vuođul?

Mánáidsuodjalus bivdá lobi čájehit oktavuođaváldimiid. Jus dieđiheaddji geassá dieđu ruovttoluotta, de árvvoštallá mánáidsuodjalus ahte galgá go dattetge čuovvolit ášši. Jus mánáidsuodjalus mearrida geahčadit ášši, de bovdejuvvojit áinnas váhnemat ságastallamii kantuvrii, dahje mánáidsuodjalus dieđiha ahte galledit ruovttu. Jus leat

smávva mánát, de háleštit okto váhnemiiguin. Jus lea sáhka stuorát mánáin ja nuorain, de sii dávjá leat mielde ságastallamis.

Váhnemiidda muitaluvvo dieđu birra ja ožžot vejolaččat lohkat dan. Dasto háleštit sisdoalu birra. Mánáidsuodjalus dieđiha ahte sii váldet oktavuođa eará ásahusaiguin geat dovdet máná, ovdamearkka dihtii dearvvašvuođastašuvnnain, mánáidgárddiin, skuvllain, PP-bálvalusain ja sullasaččain. Váhnemiidda muitaluvvo maiddái sin vuoigatvuođaid birra, ovdamearkka dihtii ahte sis lea vuoigatvuohta oaidnit raportta.

Goas mánáidsuodjalus galgá seaguhit iežas?
Norggas lea mánáid fuolahus ja bajásgeassin váhnemiid ovddasvástádus ja geatnegasvuohta. Mánáin oaivvildit mii olbmuid vuollel 18 jagi. Jus almmolaš ásahus galggaš seaguhit iežas áššái, de ferte das leat láhkavuođđu. Mánáidsuodjalusláhka ja hálddašanláhka sisttisdollet deháleamos mearrádusaid dán hárrái. Buot dákkár mearrádusaide lea almmatge čadnon viiddis árvvoštallan.

Mánáidsuodjalus lea geatnegahtton seaguhit iežas go:
- Mánás ruovttudili dahje eará sivaid geažil lea erenoamáš dárbu veahkkedoaibmabijuide.
- Máná beaivválaš fuolahusas leat duođalaš váilevašvuođat, dahje duođalaš váilevašvuođat persovnnalaš oktavuođas ja oadjebasvuođas maid dárbbaša iežas agi ja ovdáneami ektui.
- Váhnemat eai fuolat ahte buohcci, dahje doaibmahehttejuvvon dahje erenoamáš áimmahuššan mánná oažžu iežas dikšun- ja oahppodárbbu gokčojuvvot.
- Mánná illástuvvo dahje vásiha eará duođalaš veahkaválddi ruovttus.
- Lea čielgasit jáhkehahtti ahte máná dearvvašvuohta dahje ovdáneapmi sáhttá duođalaččat vahágahttot go váhnemat eai sáhte váldit doarvái ovddasvástádusa mánnái.
- Mánás leat duođalaš láhttenváttisvuođat:

- duojážassii dahje jeavddalaš rihkolašvuohta - duojážassii gárrenávdnasiid boasttugeavaheapmi dahje eará láhkai.

Jus mánáidsuodjalus diehtevassii oažžu dákkár diliid birra, de lea geatnegahtton vajot guorahallat ášši dárkilat.

Máná buoremussii
Mánáidsuodjalusa barggu badjeprinsihppa lea ahte doaibmabijut mat álggahuvvojit, galget leat máná buoremussii. Jus mánáin ja váhnemiin leat vuostálas beroštumit, de lea danne deasta mánnái mearrideaddji. Dát lea nannejuvvon mánáidsuodjaluslágas. Mánáidsuodjalus galgá dattetge álo geahččalit oažžut váhnemiid ovttasbargat plánejuvvon doaibmabijuid hárrái.

Eastadeaddji doaibmabijut
Dábálaččat lea buoremusat mánnái bajássaddat iežas ruovttus. Mánáidsuodjalus galgá álo danne álggos árvvoštallat lea go vejolaš veahkehit bearraša buoret doaibmat eastadeaddji doaibmabijuiguin. Eastadeaddji doaibmabijut sáhttet leat:

- Ráđiid ja oaivadusaid bearrašii addit, ovdamearkka dihtii nammadit bearráigeahčči

- Ekonomalaš doarjja mánnái vai mánná sáhttá searvat astoáigedoaimmaide js.
- Dudden attedettiin ruovttuveahki dahje saji mánáidgárdái, skuvlaastoáiggeortnegii ja sullasažžii
- Doarjjaolmmoš
- Galledanruoktu

Eará doaibmabijuid/metodaid vuolggasadji lea ahte veahkki mánnái dahje nurrii eanet galgá addot váhnemiid doarjagiin ja aktiiva searvamiin. Sáhttet leat searvamat etniidjoavkkuide dahje iešbirgenjoavkkuide, Marte Meo-metoda geavahit bearrašis, fállat Home-Start Bearašoktavuođa, Bearašráđđádallama dahje Intensiiva bearašoaivadusa.

Erenoamáš diliin lea dárbbašlaš čađahit doaibmabijuid váhnemiid miehtama vuostá.

Fárrehuvvot ruovttus eret
Váldit badjelasas máná fuolahusa dáhpáhuvvá dušše erenoamáš diliin. Fuolahusa badjelasas váldin lea duođalaš lávki sihke mánnái ja váhnemiidda. Danne fertejit leat erenlossa ákkat ovdal go dahká dakkár mearrádusaid.

Easkka dalle jus eastadeaddji doaibmabijut ruovttus eai veahket, de sáhttá leat áigeguovdil fárrehit máná ruovttus eret. Dát sáhttá dáhpáhuvvat váhnemiid miehtamiin dahje dan haga. Jus várohuvvo groava fuolahisvuohta dahje illásteapmi, de sáhttá máná vajot doalvut eret. Muhto dát lea spiehkastat, váldonjuolggadus lea ahte vuosttažettiin galgá geahččalit doaibmabijuid ovttas váhnemiiguin.

Jus mánáidsuodjalanbálvalus ja váhnemat leat ovttaoaivilis dasa ahte mánná ovtta áigodahkii galgá fárrehuvvot eret ruovttus, de sáhttá dat dáhpáhuvvat almmá ahte mánáidsuodjalusa formálalačča̧t váldá badjelasas máná fuolahusa.

Fuolahus badjelasas váldinášši galgá gieldda mánáidsuodjalus válmmaštit ja stáhtalaš sorjjasmeahttun fylkkalávdegotti mearrida dan. Fylkkalávdegottis leat 5 miellahtu mas jurista lea jođiheaddjin. Váhnemiin lea dalle riekti leat mielde áššiin gieđahallamis, muhto ii ráđđádallamis ja jienasteamis.

Fuolahusa badjelasas váldimis árvvoštallojuvvo maiddái ahte galgá go máná fárrehit biebmoruktui vai mánáid- ja nuoraidruktui. Oanehat orrumis mas rehkenastet ahte mánná fargga beassá fas iežas bearraša lusa, válljejuvvo áinnas ásahus.

Jus lea sáhka guhkes orrumis, de válljejuvvo dábálaččat biebmoruoktu danne go dat sulasta eanemusat dábálaš bearraša. Go fárreheapmi biebmoruktui dáhpáhuvvá maŋŋá fuolahusa badjelasas váldima mearrádusa, de cealká mánáidsuodjalusláhka ahte biebmoruovttu galgá válljet máná iešlági ja dárbbu fuolahussii ja oahppamii dássedis birrasa vuođul. Dát mearkkaša ahte mánná berre fárrehuvvot birrasii mas mánná sáhttá bisuhit ja ovdánahttit iežas identitehta ovdamearkka dihtii go lea sáhka čearddalašvuođas ja oskkus.

Jus oktavuohta váhnemiiguin sáhttá vahágahttit máná, de sáhttá fylkkalávdegoddi maiddái mearridit ahte máná čujuhus galgá leat čiegusin váhnemiidda.

Go mánná lea čájehan duođalaš láhttenváttisvuođaid, de sáhttá fylkkalávdegoddi mearridit ahte mánná galgá fárrehuvvot ásahussii dikšumii. Dákkár fárreheami sáhttá čađahit máná ja váhnemiid miehtamiin dahje dan haga.

Jus lea máná buoremussii, de sáhttá muhtun áššiin maiddái mearridit ahte váhnemiin galgá váldot eret váhnenovddasvástádusa mánnái.

Oasehasvuoigatvuođat – váidinvuoigatvuohta
Gieldda mánáidsuodjalusa buot mearrádusaid sáhttá váidit fylkkamánnii. Dát gusto vuosttažettiin veahkkedoaibmabijuid mearrádusaide (eastadeaddji doaibmabijuid). Hálddašanlága mielde galgá váidit mánáidsuodjalusa mearrádusa 3 vahku siste. Fylkkalávdegotti mearrádusaid (ovdamearkka dihtii fuolahusa badjelasas váldin) sáhttá stevdnet gieldda- dahje gávpotriektái rievttálaš dárkkisteapmái. Áigemearri stevdnet ášši riektái lea 2 mánu.

Sis geat leat ášši oasehasat, lea váidinvuoigatvuohta ja ášševuolggahanvuoigatvuohta. Dát gusto vuosttažettiin máná váhnemiidda go sis lea oassi váhnenovddasvástádusas mánnái. Mánná ieš lea maiddái ášši oasehas go lea badjel 15 jagi ja ádde ášši. Maiddái jus mánná lea vuollel 15 jagi, de sáhttá fylkkalávdegoddi sutnje erenoamáš diliin addit oasehasvuoigatvuođa. Jus ášši guoská doaibmabijuide mánáide láhttenváttisvuođaiguin, de adno mánná oasehassan beroškeahttá agis.

Vaikke mánná ii leat ášši oasehas, de galgá mánnái dieđihuvvot ja mánná galgá leat mielde digaštallamis go máná ovdáneapmi, láddan ja ášši luondu gáibida dan. Go mánná lea deavdán 12 jagi, de galgá álo beassat dadjat iežas oaivila ovdal go mearridit fárrehit su biebmoruktui, ásahussii dahje maŋŋelis fárrehit.

Advokáhta sáhttá ovddastit ášši oasehasaid. Almmolašvuohta máksá advokáhtagoluid áššiin maid fylkkalávdegoddi gieđahallá ja maiddái vejolaš maŋit duopmostuollogieđahallamiid goluid.